

## ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьева Б.Г. Познавательные потребности и интересы // Ученые записки ЛГУ. Серия "Психология". – Л.: Изд. Ленингр. ун-та, 1959. – С. 11-17.
2. Бондар В.І. Ефективні технології навчання студентів. – К.: ІЗМН, 1996. – 128 с.
3. Рубинштейн С.П. Основы общей психологии. – СПб, 1999. – 809 с.
4. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. – М.: Педагогика, 1971. – 85 с.

УДК 37.035:376:371.3-053.67

## СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Гладиш М.О., аспірант

*Запорізький національний університет*

Стаття присвячена дослідженню проблеми процесу соціально-педагогічної адаптації молоді з обмеженими можливостями в процесі інтегративного навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) та їх взаємодії. Автор розкриває зміст основних дефініцій. Також у статті визначається головна ціль соціально-педагогічної діяльності ВНЗ, яка полягає не тільки у створенні умов для соціалізації, а й в посиленні адаптивних можливостей студентів з особливими потребами.

*Ключові слова: Соціалізація, соціально-педагогічна адаптація, студент з обмеженими можливостями, інтегративне навчання.*

Гладыш М.А. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ МОЛОДЕЖИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В ПРОЦЕССЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена исследованию проблемы процесса социально-педагогической адаптации молодежи с ограниченными возможностями в процессе интегративного обучения в высшем учебном заведении (ВУЗ) и их взаимодействия. Автор раскрывает содержание основных дефиниций. Также в статье определяется главная цель социально-педагогической деятельности ВУЗа, которая состоит не только в создании условий для социализации, а и в усилении адаптивных возможностей студентов с ограниченными возможностями.

*Ключевые слова: социализация, социально-педагогическая адаптация, студент с ограниченными возможностями, интегративное обучение.*

Gladys M.A. THE SOCIO-PEDAGOGICAL ADAPTATION OF THE YOUTH WITH SPECIAL NEEDS IN PROCESS OF INTEGRATIVE STUDYING / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article tackles the problem of the process of socio-pedagogical adaptation of the youth with special needs in process of integrative studying at higher institutes of education. The author's attention is concentrated on defining of these notions. Also the author emphasizes the main purpose of socio-pedagogical activity of an academy which lies not only in arrangement of conditions for socialization, but in increase in adaptive abilities of students with special needs.

*Key words: socialization, socio-pedagogical adaptation, student with special needs, integrative studying.*

Теорія і практика соціально-педагогічної діяльності пов'язані з такими поняттями, як "соціально-педагогічна робота" та "соціальний педагог", і становлять своєрідну галузь соціального життя, спрямовану на допомогу та підтримку людей різного віку, різних соціальних верств у різних соціальних середовищах і в різних життєвих ситуаціях.

Соціально-педагогічна діяльність як спосіб оптимізації процесу соціалізації виконує три соціальні функції: підвищення рівня соціальної адаптації індивіда або групи, профілактика явищ дезадаптації, соціокультурна реабілітація та розвиток людини [1].

Про функцію соціальної адаптації говорять, за словами вчених Л.Г.Коваль, І.Д.Звереві, С.Р.Хлебнік, як про "швидку допомогу", яка в ідеалі збігається з розвитком несприятливих подій, які загрожують кризою дезадаптації. Адаптуюча діяльність спрямована на протидію можливим, прогнозованим негативним факторам і наслідкам впливу несприятливих ситуацій [2].

Безпосередньо соціально-педагогічна діяльність спрямовується на дітей і молодь, які потребують допомоги в процесі соціалізації. До таких, насамперед, відносяться діти і молодь з особливими потребами. Проблема молоді з особливими потребами (обмеженими можливостями) є надзвичайно

серйозною і недостатньо вивченою. Серйозність проблеми зумовлена також тим, що за останній час збільшилось число людей, котрі мають значні фізичні та психічні вади, з низьким рівнем матеріальної забезпеченості, з соціальною і моральною незахищеністю [1]. Отже, проблема адаптації молоді з обмеженими можливостями є актуальною на цей час.

Щоб сприяти успішному процесу їхньої соціалізації, соціальний педагог має знати, як вони потрапили у складну життєву ситуацію, їхні вікові та соціально-педагогічні особливості, а також конкретне виховне середовище і соціальні ситуації, у яких вони перебувають, впливають на вибір відповідних цілей, завдань, змісту і засобів соціально-педагогічної діяльності. Тільки спеціаліст надасть потрібну кваліфіковану допомогу, підтримку чи супровід.

Мета статті – розкрити зміст соціально-педагогічної адаптації в процесі інтегративного навчання студентів з обмеженими можливостями в умовах вищого навчального закладу.

Завдання статті – виявити напрямки соціально-педагогічної адаптації; визначити необхідні умови для інтеграції студентів з обмеженими можливостями в навчальний процес в вузі.

Як зазначають вчені І.Д.Зверева, [2] А.Й.Капська [1], Л.І.Міщик [6], Л.Г.Коваль [2], соціально-педагогічна діяльність є способом оптимізації процесу соціалізації і виконує при цьому функції соціокультурної адаптації, профілактики дезадаптації, соціокультурної реабілітації.

Загальна мета соціально-педагогічної діяльності полягає у створенні умов, сприянні в адаптації та позитивній соціалізації особистості шляхом допомоги їй у засвоєнні соціальних норм і цінностей; створенні умов для психологічного комфорту і безпеки людини; задоволенні потреб і забезпеченні прав особистості, попередженні негативних явищ у найближчому соціальному оточенні [3].

Якщо визначити за головну ціль соціально-педагогічної діяльності процес посилення адаптивних можливостей молоді з особливими потребами, то одним із напрямків може бути примноження і реалізація внутрішніх ресурсів зовнішнього середовища шляхом його гуманізації [2]. Гуманізм тісно пов'язаний із вірою в потенційні можливості та стимулюванням активності тих, з ким працює соціальний педагог, й визначається переконанням у тому, що для суспільства цінною є кожна людина, а ефективна адаптація та реабілітація можливі лише за умови активної участі в цьому процесі того, на кого вона спрямована, до того ж, в оцінці якості наданих послуг і допомоги, у першу чергу, необхідно орієнтуватися на думку тих, хто їх отримує [3].

Досягнути цих цілей та сприяти адаптації можна за умови надання вищезазначених соціальних послуг і допомоги. Щодо цієї проблеми, у нашому дослідженні ми користуємося не тільки загальними визначеннями, але й направленими саме на молоді з обмеженими можливостями. Соціальні послуги – це вид соціальної діяльності державних та недержавних органів, спрямований на забезпечення матеріальних, оздоровчих, освітніх, естетичних та інших потреб особистості. Що є соціально-педагогічною допомогою для таких студентів? На думку О.М.Василенко, зміст соціально-педагогічної допомоги полягає в цільовій реалізації системи соціальної роботи з молоддю (робота з сім'єю, розв'язання конфліктів між молодим подружжям чи в стосунках між студентами, працевлаштування, організації культурно-дозвільної діяльності, охорони здоров'я); наданні допомоги, пільг та інших видів соціальної підтримки малозабезпеченим студентам, молодій студентській сім'ї, яка виховує дітей, у тому числі дитину-інваліда, опікає сироту; матеріальному забезпеченні в разі тимчасової або постійної втрати працездатності, втрати годувальника; реалізації заходів діючої системи соціального забезпечення; створенні умов розвитку творчого потенціалу особистості, державної підтримки інтелектуальної еліти та обдарованої молоді; захист прав працездатної молоді в умовах різних форм власності [5].

Освітня допомога передбачає підвищення адаптивних можливостей суб'єкта соціалізації шляхом навчання (формування нових знань, умінь і навичок) і виховання (зміна цінностей, установок). Звичайно, освітня допомога безпосередньо не вирішує проблем відновлення психічних функцій індивіда чи поліпшення матеріального стану, але, передаючи певну суму знань і формуючи конкретні уміння, соціальний педагог прагне внести зміни в поведінку людини та в пошуки шляхів вирішення проблемних ситуацій. Крім того, допомога викладачам, які мають у групах студентів з особливими потребами, носить в основному педагогічний характер, оскільки викладачі часто не володіють певними знаннями про те, що відбувається в процесі адаптації. Це може бути інформація, довідки про одноразові консультації, забезпечення необхідною літературою, організація занять, залучення до взаємодії, проведення тренінгів тощо [2, 6].

Отже, соціально-педагогічна адаптація молоді з обмеженими можливостями має свої особливості. Це відбувається тому, що труднощі таких людей пов'язані не лише з відчуттям фізичного обмеження і дискомфорту, переживанням втрати своїх можливостей, але й з тим негативним ставленням, із яким вони стикаються, "з особливостями" у своєму найближчому оточенні. З інвалідністю асоціюється не лише фізична чи психічна неспроможність. Уявлення про людину з особливими потребами як про індивіда, який багато чого не може робити, який потребує допомоги інших, викликає найчастіше почуття жалю,

що заважає такій людині включатися в соціальні взаємовідносини. І щоб уникнути такого ставлення, вона спілкується лише з подібними до себе [2, 6].

За таких умов одним із головних наслідків інвалідності є переміщення людини в особливу соціальну групу, особливою ознакою якої є її ізолюваність, а домінуючою характеристикою інваліда є перерва в соціалізації, що призводить до соціальної бездіяльності, відчуження чи навіть деградації. Цей процес можна назвати психічними і соціальними дезадаптаціями. На нашу думку, щоб уникнути цього, необхідно створювати умови для соціально-педагогічної адаптації.

Соціально-педагогічна адаптація студентської молоді – це процес або результат активного пристосування студента до умов функціонування вищого закладу освіти за допомогою різних заходів. Процес адаптації з точки зору гуманістичної педагогіки базується на вивченні та гармонійному задоволенні індивідуальних прагнень, інтересів, потреб особистості та створення умов для її здорового, щасливого життя в студентському середовищі, суспільстві. Соціально-педагогічна адаптація здійснюється системно, за допомогою впливу всіх структур ВНЗ у процесі навчання, виховання та в позанавчальний час [5].

Міжнародна практика свідчить, що на зміну сегрегації (ізолюваному інтернованому вихованню) дітей та молоді з обмеженими можливостями повинно прийти інтегроване навчання та виховання [2, 6]. Значна роль у реабілітації та інтеграції інвалідів у сучасне суспільство належить соціалізації [12]. Під соціалізацією розуміють процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини зі стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах (А.Й.Капська) [3]. Цей процес дозволяє індивіду функціонувати як повноправному члену суспільства.

На сучасному етапі розвитку суспільства соціальні педагоги та соціальні працівники докладають багато зусиль для подолання соціального виключення людей з особливими потребами. Вони опрацьовують програми та моделі соціальної інклюзії (тобто включення) та впровадження цих програм у суспільство.

Інклюзія вимагає змін на всіх рівнях освіти, оскільки це особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент учнів і диференціює освітній процес, відповідаючи потребам учнів усіх груп і категорій.

Українські вчені, О.В.Глузман, В.Ф.Щеколюк, Н.О.Софій, М.І.Стерник та ін. [7], розробили інклюзивну модель освіти. Інклюзивна модель охоплює систему надання освітніх послуг в умовах звичайного навчального закладу, яка базується на принципі забезпечення законодавчого права людей-інвалідів на освіту за місцем їх проживання. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти, навчальні заклади повинні адаптувати до потреб і можливостей таких людей стандартні навчальні плани, програми, методи, форми, які використовуються при навчанні і вихованні студентів, що не мають вад у розвитку [7].

Необхідно розкрити сутність такого процесу як інтегративне навчання. Інтеграція молоді людини у відкрите суспільство – це по суті вища мета реабілітації людей з обмеженими можливостями, у яких за багатьма специфічними проблемами окривається загальнолюдська проблема становлення людини як особистості. Соціальна адаптація, профілактика дезадаптацій і реабілітація даної групи людей – це проблеми суспільства, а не окремого індивіда, котрий має невідповідність з "нормою" [2]. Це стосується і закладів освіти. Інтегративне навчання закладає нові умови діяльності викладачів та студентів, воно сприяє активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Принципами інтегративного навчання є формування цілісної системи знань та наукового світогляду, орієнтація навчання на вимоги сучасного суспільного розвитку, безперервність навчання.

На сучасному етапі суттєву роль у реформуванні освіти відіграють інтегративні процеси, вони охоплюють усі галузі діяльності суспільства. Завдання удосконалення змісту сучасної освіти тісно пов'язані з вирішенням проблеми наукового обґрунтування інтегративного підходу до навчання, особливо студентів з обмеженими можливостями [4].

Одним з ефективних шляхів вирішення проблеми інформаційного перевантаження студентів є саме інтеграція як засіб узагальнення, систематизації, ущільнення та якісного оновлення знань [4].

Освіта і суспільство – це два поняття, які за будь-яких часів і суспільних ладів тісно переплітаються. Суспільство по відношенню до освіти виступає соціальним замовником на майбутнього повноцінного, зрілого громадянина, а заклади освіти покликані забезпечити виконання цього замовлення з тим, щоб забезпечити процес розвитку суспільства. При цьому враховується і педагогічний аспект, а саме вирішення морально-психологічних та освітніх завдань, що сприяють розкриттю потенційних можливостей учнів, їхніх самопізнання, самореалізації й самовизначення [3].

Як зазначає ряд авторів, а саме А.Й.Капська, І.Д.Зверева, Л.І.Міщик, інтеграція як феномен загальнонауковий і соціальний з'явився тільки в 70-х рр. ХХ ст. Історія спеціальної педагогіки наводить

достатньо прикладів організації навчання і виховання дітей із проблемами та тих, кого за тогочасною термінологією називали нормальними. Л.І.Міщик підкреслює: незважаючи на те, що питання інтеграції було надзвичайно актуальне в останній чверті двадцятого століття, ідеї соціальної та педагогічної інтеграції далі створення спеціалізованих шкіл не поширились. Тим часом європейським країнам у ті роки вдалося остаточно зруйнувати законодавче підґрунтя нерівності осіб із відхиленнями в розвитку. Уперше в історії цивілізації визнається не тільки рівноправність людей незалежно від стану здоров'я чи наявності в них особливостей розвитку, але й декларується їхнє право на самовизначення. У доповіді Комісії із прав людини ЮНЕСКО (1991) відзначається: "у більшості випадків інвалідність не є перешкодою – дискримінація – ось що заважає дитині отримати освіту в загальній системі освіти. У ряді випадків законодавчими нормами дітям-інвалідам пропонується обов'язкове відвідування спеціальних шкіл, що вже є соціальною сегрегацією" [6, 132].

У відповідності до концепції Міністерства освіти і науки України, студент та інвалід – це два різні статуси, які передбачають, доповнюючи один одного, відношення між інвалідом, вишем і державою. За словами Л.І.Міщик, у першому випадку студент з інвалідністю має у вищому навчальному закладі статус звичайного студента із усіма наслідками (відвідування занять, участь у житті закладу і факультету, навчання). Позитивною стороною подібної ситуації з моральної точки зору є такі взаємини з інвалідами, як і з іншими студентами, а тому це означає реальну рівноправність, а також визнання людської гідності, партнерство. Взаємовідносини в студентському колективі є дуже важливою складовою інтеграції інвалідів у соціальне середовище університету [6].

В іншому випадку студент з інвалідністю має статус не студента, а інваліда. А це у свою чергу впливає на навчальні плани, методи викладання, рахунок навантаження і особливості штатного розкладу (прикладом із будь-якого його навчального закладу може бути той спектр послуг і пристосувань вищівського середовища, які дозволяють студенту-інваліду опановувати навички навчання, поведінки в інтегрованому середовищі, без перешкод діставатися до місця навчання, у самому закладі мати доступ до спеціальної техніки, бібліотеки та інше). Отже для освітньої інтеграції варто враховувати корекційну складову навчального плану і реабілітаційний компонент вищої освіти, які розробляє МОН України. Крім цього, паралельно із навчальним процесом необхідно проводити заходи із медико-соціальної реабілітації в межах реалізації індивідуальних реабілітаційних програм, які б забезпечували компенсацію обмеження життєдіяльності інвалідів (а це, звичайно, різні індивідуальні програми, як і різні студенти-інваліди із неоднаковими захворюваннями) [6].

Отже, аналіз літературних джерел та наукових досліджень свідчить, що на сучасному етапі розвитку суспільство вже не повинне розглядати інвалідів як людей, котрі мають певні вади, треба розглядати причини недієздатності в неадекватності середовища, недосконалої законів тощо. Тобто суспільство і заклади вищої освіти можуть створити більш сприятливі умови в житті для особистісного зростання цих людей, особливо молоді. Це можна здійснити лише тоді, коли суспільство сприйме інвалідність як суспільне явище, результат взаємодії особистості і соціуму. При цьому соціум має сприймати людей з обмеженими можливостями як партнерів у взаємодії [5, 6].

При дослідженні стану людини з обмеженими можливостями необхідно водночас приділяти увагу стану суспільства. Такий підхід буде вимагати змін у роботі спеціалістів різних служб, у тому числі і соціально-педагогічних, зорієнтованих на реабілітацію та адаптацію індивідів з особливими потребами. Доки інвалідність сприймалася як індивідуальний феномен, складна особистісна ситуація, викликана вродженими або набутими фізичними чи психічними вадами, то адаптація до ситуації полягала в психологічній перебудові і зміні чи формуванні способу життя відповідно до наявних обмежень.

Під час вивчення цих явищ вчені І.Д.Зверева, Л.Г.Коваль, С.Р.Хлебнік розробили модель соціальної інвалідності. Смісл соціальної інвалідності полягає в тому, що вона більше не розглядає інвалідів як людей, котрі мають певні вади, а розглядає причини недієздатності в неадекватності для цих людей середовища, недосконалої законів тощо, тобто суспільство може створити більш сприятливі умови в житті для особистісного зростання цих людей. Це можна здійснити лише тоді, коли суспільство сприйме інвалідність як суспільне явище, результат взаємодії особистості і соціуму. При цьому соціум має сприймати людей з обмеженими можливостями як партнерів у взаємодії [2].

Така соціальна модель інвалідності означає, що психологи, соціальні працівники, соціальні педагоги мають бути залучені не лише до консультування людей стосовно труднощів у їх адаптації, але й до перетворення позиції суспільства та його принципів. Лише за таких умов впровадження соціальних програм стосовно молоді з обмеженими можливостями може мати успіх і дати позитивні результати.

На сьогодні є дослідження з соціально-педагогічної адаптації молоді з обмеженими можливостями (А.Й.Капська, Л.І.Міщик, О.В.Глузман, І.Д.Зверева). Окремо існують розробки інтегративного навчання в вищому навчальному закладі (О.Я.Данилюк, Г.Т.Решетнік, І.М.Козловська). Але досліджень з цих комплексних проблем, розробки та вивчення їх взаємодії, існує недостатньо. Щодо вивчення соціально-

педагогічної адаптації (а не тільки соціальної адаптації) студентів з обмеженими можливостями в умовах вищої школи, це питання взагалі на початковій стадії розробки.

Необхідно нагадати про велике значення наукових робіт О.В.Глузмана, В.Ф.Щеколодкіна, Т.Ю.Подобедової, О.О.Чуєвої [7]. Аналіз їхніх досліджень свідчить, що методологічною основою соціальної адаптації та інтеграції людей з обмеженими можливостями є отримання ними освіти, у тому числі й вищої. При цьому інтеграція виступає у двох формах – соціальної і педагогічної (навчальної).

Соціальна інтеграція припускає соціальну адаптацію людини з обмеженими можливостями в загальну систему соціальних відносин і взаємодій в рамках того середовища, у яке він інтегрується. Педагогічна ж інтеграція передбачає розвиток здібностей щодо засвоєння такою людиною необхідних програм у період їх навчання у відповідних навчальних закладах. Але тут необхідно сказати, що якими б не були сприятливими умови соціалізації, її результати багато в чому залежать від активності і цілеспрямованості самого індивіда.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна педагогіка: Навчально-методичний посібник / Барахтян М.М. та ін.; за заг. ред. А.Й.Капської. – К.: ІЗМН, 1998. – 220 с.
2. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлебнік С.Р. Соціальна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
3. Соціальна робота: технологічний аспект / За заг. ред. А.Й.Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
4. Решетнік Г.Т. Науково-методична розробка "Інтегративний підхід в управлінні навчально-виробничим процесом Київського професійного ліцею "Авіант" – К. – 2007. – 56 с.
5. Василенко О.М. Соціально-педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах. – Харків: Крок, 2003. – 83 с.
6. Міщик Л.І. Інтеграція студентів різної інвалідності в освіту // Вісник Запорізького національного університету. – № 1. – 2007. – С. 131-136.
7. Навчання людей з особливими потребами у вищій школі / О.В.Глузман, В.Ф.Щеколодкін, Т.Ю.Подобедова, О.О.Чуєва. – Сімферополь, 2006. – 20 с.

УДК 37.017.5: 378

## ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Голованова Т.П., к.пед.н., доцент

*Запорізький національний університет*

У статті розглянуто теоретичні питання щодо технологізації гендерної рівності студентської молоді, означено мету формування гендерної рівності в контексті міжнародних та вітчизняних документів, подано принципи та класифікацію технологій формування гендерної рівності.

*Ключові слова: соціальна технологія, педагогічна технологія, гендерна рівність, принципи технологій, гендерні компетентності.*

Голованова Т.П. ТЕХНОЛОГИЗАЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассмотрен круг теоретических вопросов технологизации гендерного равенства студенческой молодежи, определена цель формирования гендерного равенства в контексте международных и отечественных документов, представлено принципы и классификация технологий формирования гендерного равенства.

*Ключевые слова: социальная технология, педагогическая технология, гендерное равенство, принципы технологий, гендерные компетентности.*

Golovanova T.P. THE TECHNOLOGY OF FORMING GENDER EQUALITY OF THE STUDENTS / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The theoretical questions of the technology of forming gender equality of the students is considered in the article, formulated purpose of gender equality in the context of international and Ukrainian documents, principles and classification of technologies are presented.

*Key words: social technology, pedagogical technology, gender equality, technology principles, gender competences.*